

Čím Poodří vstupuje do světových dějin?

Úvod o staré Jednotě bratrské Moravští bratři

Příspěvek k dějinám Moravských bratří, 1. část

Daniel Říčan

S Moravskými bratry se setkáváme v nejrůznějších částech světa. Co to byli za lidé? Nejstručnější odpověď by mohla znít: Potomci Českých bratří – Jednoty bratrské. Zopakujme si, co o Českých bratřích víme.

Křesťanství kdysi vneslo do Evropy novou evropskou etiku, ve středověku se však dostalo do hluboké krize, souvisící s morálním úpadkem. Někteří myslitelé jako Milíč z Kroměříže, Hus, Valdó v Itálii, Wiclif v Anglii a jiní se tuto krizi snažili řešit reformou církve. Česká reformace si sáhla nejvýš, české země se ale staly osamoceným ostrovem uprostřed Evropy. Husitské hnutí však nepřineslo pozitivní řešení a utápělo se v nekonečných bojích. Z církve podobojí, která vyplnila mezeru po odmítnuté církvi katolické a brzy u nás nabyla většiny, se oddělila kolem r. 1457 Jednota bratrská, usilující o skutečnou nápravu a o čistou křesťanskou církev, stojící na biblickém základě. Začínala skromně, ale důsledně. Z malé skupinky křesťanů, kteří odešli do Orlických hor do vesničky Kunwald, kde vyrostlo obdivuhodné společenství. Mezi tehdejšími církvemi se stala postupně skutečnou duchovní elitou. Jejím největším přínosem pro náš národ byl zdařilý překlad Bible (1579-94 Bible kralická). Jednota během 15. a 16. století vybudovala mnoho sborů, přestože po celou dobu své existence byla pronásledována. Trpělivě budovala své sbory na přísných duchovních a mravních principech, získávala postupně příznivce a ochránce mezi šlechtou, kladla důraz na vzdělání, především školství. Působení Jednoty bratrské však končí po 140 letech existence národní katastrofou po prohrané bitvě na Bílé hoře r. 1620. Následoval zákaz všech nekatolických církví. Jejich představitelé museli odejít ze země, zůstali jen poddaní a těm bylo nařízeno stát se katolíky. Exulanti vytvořili v zahraničí několik sborů, ty však během dalších 100 let splynuly s jinými církvemi. Tolik obecně o Jednotě bratrské.

Kde byly v době předbělohorské sbory bratří na severu Moravy? Památek písemných i hmotných se po bratřích zachovalo velice málo, o to více jim historikové věnují pozornost. Mezi nejznámější sbory patří: Hranice, Drahotuše, Nový Jičín, Starý Jičín, Fulnek, Místek, Paskov a další menší kazatelské stanice, kam kazatelé docházeli: Petřvald, Trnávka, Hladké Životice, Kujavy, Suchdol n.O., Jerlochovice, Kletné, Jestřábí, Kunín, Stachovice aj.

Nejznámější však zůstává Fulnek, kde posledním správcem sboru byl Jan Amos Komenský 1618-1621. Bratři přišli do Fulneku pravděpodobně v době, kdy Fulnecké panství dostal zástavou Jan ze Žerotína r.1468. Fulnecký sbor posílili v r. 1480 valdenští uprchlíci z Německa, které Žerotín přijal na své panství. Tito patrně také sbor poněmčili. Na fulnecké bratrské škole studovali často studenti, kteří měli v úmyslu studovat teologii v Německu. Sbor byl dobře organizován a měl členy i v okolních obcích: Jerlochovice, Jestřábí, Kujavy, Stachovice, Hladké Životice, Kletné, Suchdol. V Suchdole byla dokonce bratrská škola, takže šlo patrně o větší kazatelskou stanici.

Po prohrané bitvě na Bílé hoře, veškeré obyvatelstvo právně bylo katolické, místo čistého evangelia jim byla vnucována často jen prázdná náboženská forma, zbavená jádra biblické zvěsti. Katolickým kněžím často scházelo hlubší vzdělání v Písmu, a jejich kazatelské poslání se některým stalo spíše řemeslem, lidem byla nabízena především barokní krása se všemi obřady a tradicemi. Tvrdé rekatolizaci podlehla postupně většina členů rozbité Jednoty bratrské.

Odlišně se situace vyvíjela v Suchdole. I po sto letech rekatolizace, Suchdolané o sobě tvrdili, že téměř všichni jsou evangelíky. Jak k tomu došlo? Důvodů bylo několik. Farnost byla v Suchdole zrušena a farář dojížděl jednou za měsíc až ze vzdáleného Šenova. Suchdol patřil k panství Kunwaldskému (Kunínskému), jehož majitel Gabriel Szerényi pocházel z Uher, kde protireformace začala až po r. 1670, proto zůstával nábožensky tolerantní i k poddaným na svém moravském panství. Občas také do Suchdolu tajně přicházeli bratrští kněží z Uherské Skalice, kteří se tam usadili jako exulanti. V okolí Suchdolu se konala tajná shromáždění, při nichž vysluhovali Večeři Páně. Zdá se však, že největší zásluhu na udržení bratrských tradic

měla legendární osoba Martin Schneider (asi 1612-1673). Byl posluchačem kázání J.A.Komenského, stal se vůdčí postavou zdejších bratří. Za přechovávání kněží ze Skalice měl být upálen, ale vrchnost se jej zastala. V r. 1661 Komenským v Amsterdamu nechal vytisknout katechismus, věnovaný svým někdejšími rozptýlenými členům sboru z Fulneku, Jerlochovic, Jestřábí, Kletné, Kujav, Stachovic, Suchdolu, Životic. Tiskař Kopydlanský osobně přivezl celý vůz čerstvých výtisků, které byly poslány Komenským jako dar a spolu se zpěvníky byly tajně přivezeny do Suchdolu a odsud distribuovány do okolí. Komenského katechismus v krátkých otázkách a odpovědích stručně vysvětloval celou bratrskou teologii, tedy v co bratři věří. Martin Schneider si zřídil ve svém domě malou školu, kde vyučoval mládež podle katechismu, tak že jej všichni uměli nazpaměť. Pokračovatelem Martina Schneidera byl jeho vnuk Samuel Schneider (1669-1710), další velká autorita, a po něm další vnuk David Schneider (1693-1755). Poslední ze jmenovaných byl vůdčí postavou zdejších evangelíků, mnohokrát trestaný vězením. Suchdolané tedy měli kontinuitu osobností, které udržely povědomí příslušnosti k Jednotě bratrské. Řády jednoty zůstaly jen legendou, protože podzemní církev měla úplně jinou strukturu, mnohem jednodušší, Komenského katechismus však byl hlavním vodítkem a základem jejich víry, věc nejpodstatnější.

Náboženské poměry a situaci v podzemní církvi na severu Moravy ovlivnil také vývoj politických a vojenských událostí ve Slezsku, kde Vestfálským mírem (1648) měli evangelíci zaručenou sice omezenou, ale přece náboženskou svobodu. Protože však císař od počátku stanovené podmínky stále záměrně porušoval, přinutil jej švédský král k náboženské toleranci válečnou výpravou v r.1706. Jedním z výsledků bylo, že v r. 1709 si směli evangelíci v Těšíně postavit kostel. Do tohoto kostela tajně docházeli lidé i z Moravy. Suchdolané chodili především na kázání pietistického kazatele Jana Adama Steinmetze (1720-1729), která posluchače probouzela a proměňovala.

Do těchto poměrů vstoupil Kristian David, prostý tesař ze Ženklaavy. Ten od mládí žil intenzivním duchovním životem, cítil však, že tradice, kultu svatých a obřady nenaplnují život. Od katolictví brzy odpadl, chtěl se stát také židem, zklamali jej i slovenští luteráni. Stále hledal pravou podobu křesťanství. V Německu skutečně přestoupil na luterství, avšak poznával, že i evangelíci jsou často jen slabým odvarem a prázdnou nádobou bez obsahu, jestliže nežijí v úzkém vztahu s Ježíšem Kristem. Kristian se na svých cestách Slezskem setkal s pietisticky orientovaným hrabětem N.L.Zinzendorfem, vyprávěl mu o situaci na Moravě. Hrabě mu přislíbil, že by se na jeho panství našlo místo, kde by si tito pronásledovaní lidé z Moravy mohli najít místo k založení osady. Kristian David se vydal zpět na Moravu a v červnu 1722 přivedl na Bertheldorfské panství první hlouček emigrantů z okolí Ženklaavy. Tak došlo k založení Herrnhutu (cca 40 km na sever od Liberce). Kristian David navštívil Suchdol v r. 1723 a tady našel situaci odlišnou. Ne hlouček, ale celou evangelickou vesnici. Jeho kázání způsobila veliké duchovní probuzení, které trvalo až do jara 1724. I po odchodu Kristiana Davida se shromažďovali Suchdolané ve velikém počtu ke společné četbě z Bible. Probuzení se přelilo i do sousedního Kunína, což neušlo pozornosti vrchnosti. Následovalo ještě větší pronásledování hereetiků, při němž bylo vyslýcháno přes 400 osob ze Suchdolu a Kunína. Za nalezení skrývaných knih byly stanoveny vysoké peněžní tresty a nucené práce v železech. Následovalo období exilu, za něhož odešlo z Kravařska 550 osob: Ze Suchdolu 280, z Kunína 100, ze Šenova 58, ze Žiliny 47, ze Životic u N.J. 24, z Mankovic 21, ze Ženklaavy 17, Butovic 9, Štramberka 8. Z oblasti Nízkého Jeseníka dalších 100. Náboženský útlak byl navíc znásoben útlakem poddanským a robotními povinnostmi.

Kristian David se vypravil na Moravu celkem asi desetkrát, Herrnhut (česky Ochranov) rostl nejen počtem budov ale i duchovně. Po přestálých krizích, kdy se bylo třeba vypořádat se sektářskými prvky, došlo k vzájemné jednotě skrze modlitební úsilí, které trvalo několik dnů. Rok 1727 se považuje za rok obnovení Jednoty bratrské. Hrabě Zinzendorf dělal vše pro to, aby toto hnutí setrvalo v rámci luterské církve. Byli to však především Suchdolané, kteří natolik si ctili bratrských řádů po předcích, že si vynutili, aby byla obnovena Jednota bratrská. Na starou Jednotu bylo navázáno tím, že vnuk J.A.Komenského Daniel Arnošt Jablonský ordinoval r.1735 Suchdolana Davida Nitschmanna Tesaře prvním biskupem obnovené Jednoty bratrské. Do Ochranova přicházeli také pietisté z různých částí Německa, bratrské řády však daly Ochranovu pevný směr a základ, takže nedošlo k jevům sektářství.

Bratři byli od počátku nakloněni k evangelizační činnosti, to co prožívali, chtěli předávat dál. Přelomovým rokem však byl r. 1731, kdy hrabě přivezl z korunovace dánského krále v Kodani černocho, který jim vyprávěl, v jakých těžkých podmínkách žijí černoši na Panens-

kých ostrovech v Karibském moři. Bratři se rozhodli ulehčit jim jejich těžké postavení a zvěstovat jim evangelium. Misijní práce se stala jejich programem. Postupně získávali povolení k misii v různých částech světa a následovaly výpravy všude, kde získali koncesi k misijní činnosti od evropských vládů. Toto je pak nejslavnější část jejich práce, v níž vynikli svou nevšední obětavostí. Zakládali bratrské osady v pustinách tam, kde šli mezi domorodé obyvatelstvo – severoamerické nebo jihoamerické indiány, eskymáky, černochoy, asiaty. Bratrské sbory však rostly i ve stávajících velkých městech (Londýn, Berlín). V osadách vedle kostela nechyběla nikdy škola, zásluhou bratří se zachovaly informace o kultuře původního obyvatelstva. Někteří sehráli tutéž roli jako Cyril a Metoděj mezi Slovany. Přinesli písemnictví, sestavovali slovníky, gramatiku, překládali Bibli do domorodých jazyků, stáli u zrodu hudební kultury některých národů (např. USA), křesťanský přístup se účinně projevoval i v oblasti sociální. Jejich obětavost šla tak daleko, že aby mohli sloužit zotročeným, byli ochotni stát se sami dobrovolně otroky. Na všech misijních stanicích Jednoty působilo více než 160 bratří a sester emigrantů z Moravy. Misijně působili v Africe, Skandinávii, Rusku, Indii, Surinamu, dnešním USA, Grónsku, Labradoru, v Karibiku, Anglii, Irsku, Tibetu, pozdější generace rozšířily svá působišť i na Austrálii, Egypt, Izrael, Jižní Ameriku a po r. 1880 začali zakládat sbory i v severních Čechách. Tak se dostali opět tam, odkud původně vyšli. Kulturní svět zná z odkazu naší vlasti vedle díla Husova a Komenského především práci těchto Moravských bratří. Pro veliký zástup těchto vynikajících mužů a žen málokdo umí v této mase rozpoznat od sebe jednotlivé významné jednotlivce: David Nitschmann Tesař, David Nitschmann Syndikus, David Nitschmann Confesor, David Nitschmann Kolář, David Zeisberger - apoštol Indiánů, Georg Schmidt - apoštol Hotentotů, Matouš Stach, Jan Beck, Pavel Schneider Apostata, Anna Nitschmannová Caritas, Jan Nitschmann mladší, Jan Nitschmann starší a další a další. Je obdivuhodné, jak z prostých sedláků, řemeslníků, pacholků a děveček vyrostly osobnosti, které byly schopny vést jednání s dvorskými kanceláři, vyslanci, stali se oblíbenci na královských dvorech, byli jmenováni do vysokých funkcí církevních i hospodářských. Soubor olejomaleb Moravanů v herrnhutském archivu zachycuje také nejstarší podoby obyvatel našeho Poodří. Moravští bratři měli také od počátku hezký zvyk, číst nad hrobem zemřelého jeho životopis. Herrnhutský archiv vlastní několik tisíc životopisů. Každý životopis zpravidla začíná popisem situace v jeho rodišti, z nich se tak dozvídáme cenné informace o počátku 18.stol. u nás.

Současná Jednota působí na pěti kontinentech, je rozdělena do 19 provincií a 2 tzv. "díla Jednoty", má asi půl milionu členů, Čechy a Morava tvoří samostatnou provincii o 20 sborech. Na Moravě existuje sbor v Holešově a nově se tvoří v Ostravě.

Téma Moravští bratři je veřejnosti téměř neznámé. Proč? Důvody jsou hned dva. Byli to Moravané mluvící německy, což českému vlastenectví bylo překážkou. Křesťanství jako základní motivace jejich rozsáhlé činnosti bylo druhou překážkou v ateistickém duchu vedené minulé společnosti. Důsledkem je, že česká historiografie má vůči Moravským bratrům obrovský dluh. Veškeré zahraniční publikace neustále opakují tytéž informace, mnohdy mylné. Historicko-vlastivědná společnost Moravian v Suchdole nad Odrou svou činnost zaměřuje nejen na popularizaci, ale i na badatelskou činnost, a již několik let přináší o Moravanech nové objevné informace, případně bourá některé legendy. V říjnu 2003 se uskutečnila již III. mezinárodní konference Moravian, která do Poodří přilákala obdivovatele díla Moravských bratří z Německa, Polska, Francie a různých koutů naší republiky.

Psáno pro časopis Poodří, vyšlo v č. 3/2003 s.42.

Pro www.go-east-mission.net převzato z podkladů zaslaných autorem a s jeho svolením.